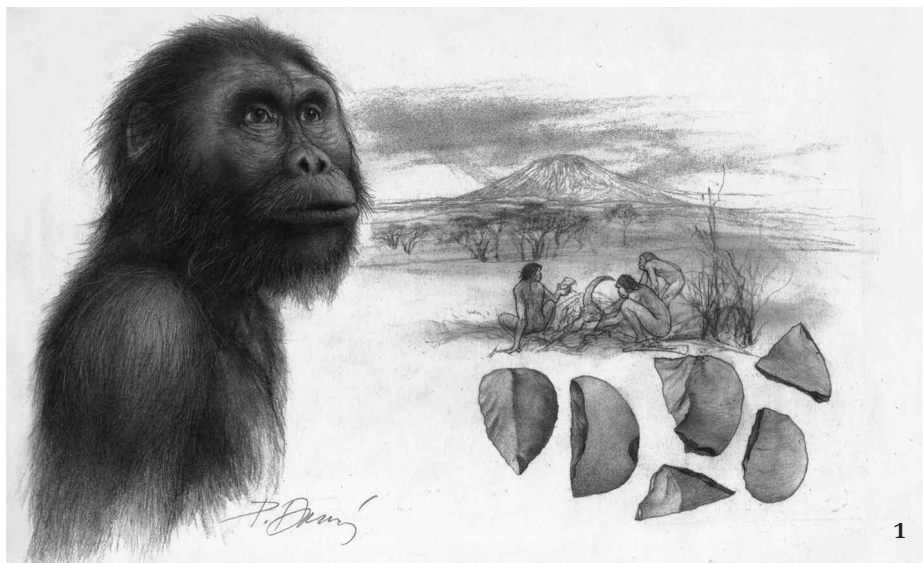

Jiří Svoboda: Předkové. Evoluce člověka

Studium evoluční historie našeho druhu (*Homo sapiens*) je téma, které přitahuje pozornost badatelů i laické veřejnosti od dob rozvoje samotné evoluční teorie v druhé polovině 19. stol. Paleoantropologie jako multidisciplinární obor zkoumající tuto historii se ale po celou dobu své existence potýká s problémem zobecnování větších evolučních trendů z povětšinou zlomkovité evidence, ať už paleontologické, archeologické nebo paleoekologické. Logicky se tedy jednou za čas objevují syntetické práce, jež se snaží velmi různorodé formy dokladů shrnout v co nejucelenější pohled na naši evoluční minulost. Zatímco v anglickém jazykovém okruhu takové práce vycházejí poměrně často, česky psané publikace vídáme jen velmi zřídka. Snahou o „zahuštění“ tohoto prostoru je recenzovaná kniha Jiřího Svobody a Miloše Macholána.

Nejprve je třeba napsat, že největší přínos publikace spočívá právě v její české provenienci. Důvodů můžeme jmenovat hned několik. Jednak po delší době demonstruje existenci paleoantropologie jako etablovaného oboru v České republice, také má poměrně detailní pasáže, které se dotýkají středoevropského prostoru (což je ale zároveň i mírným negativem v ohledu k ostatním částem knihy), a v neposlední řadě bude zcela jistě sloužit českým studentům antropologie jako jeden ze zdrojových studijních materiálů. Její primární využití vidím jako úvodní text ke kurzům evoluce člověka v situaci, kdy čeští studenti často nejsou ochotni číst cizojazyčnou literaturu.

Kniha má v podstatě dvě části. První tvoří kapitoly II–V psané M. Macholánem a druhou, větší část kapitoly VI–XX od J. Svobody. Zde se nabízí otázka, proč M. Macholánovi není přiznáno plné spoluautorství, když napsal zhruba čtvrtinu knihy. Jeho kapitoly se týkají představení evoluce, jejích principů a evolučních sil, které formují strukturu populací, druhů, případně vyšších taxonomických jednotek.

1 Rekonstrukce krajiny, sídliště a kamenné artefakty afrických homininů. Orig. Pavel Dvorský. Z recenzované knihy

Tato část je kvalitně zpracovaná, a i když v určitých oddílech působí struktura kapitol mírně neuspořádaně, lze ji jednoznačně doporučit jako výchozí studijní text pro úvod do mnoha biologických disciplín. Miloš Macholán volí pro demonstraci fungování evolučních sil dobře popsané a známé příklady, u nichž nenabízí pouze jednoduchý pohled upřednostňující standardní sadu adaptačních vysvětlení, ale snaží se také uvázat oportunní a často nahodilé fungování evolučních sil v závislosti na struktuře populací. Vhodně zvolené obrazové přílohy působí graficky jednotně a kvalitně.

Druhá část knihy (J. Svoboda) sleduje klasickou strukturu většiny učebnic paleoantropologie. Za obecnými oddíly o paleoekologii, antropogenezi a etologii člověka najdeme sled kapitol představujících jednotlivé fáze naší evoluce (od raných homininů po oddělení linie člověka od šimpanzů na konci miocénu až po naše předky na přechodu pleistocénu a holocénu). Tato část práce je také kvalitní, i když v porovnání s tou první působí trochu povrchněji a nemá tolik „problematizující“ charakter. Poměrně málo prostoru je věnováno metodám paleoantropologického bádání – nalezneme jen okrajovou zmínku v kapitole Paleoekologie člověka. Vítám zařazení kapitoly o hlavních evolučních trendech naší vývojové linie, hlavně proto, že takové zobecnění bývá z podrobností dalších oddílů pro studenty poměrně komplikované a oni pak neztídká ulpívají na jednotlivých detailech bez schopnosti nadhledu a vidění evolučních trajektorií. Prvních 5,5 milionu let naší evoluce zabírá 120 stran textu, zatímco období o délce zhruba 400 tisíc let pak necelých 150 stran. Tuto disproporci částečně způsobuje narůstající komplexita a množství lidských společ-

ností, tudíž i různých druhů nálezů, ale také autorova specializace na období pozdní fáze pleistocénu. Čtenář je tak konfrontován se střídmejším představením evoluce člověka v jeho ranějších fázích oproti relativně podrobnému představení pozdních fází. Lze zmínit např. v kontextu struktury knihy příliš detailní pasáže o moravských nalezištích. Jak jsem uvedl, má to pozitivní stránku, protože český čtenář získá podrobnější vhled do geograficky blízkých lokalit, ale např. v porovnání s obdobným, ne-li větším významem některých západoevropských nalezišť to může být zavádějící, zvláště pro studenty.

Taxonomické zařazení jednotlivých fosilií je v paleoantropologii extrémně citlivé téma, na kterém se velmi obtížně hledá mezi badateli shoda. Obvykle se proto vychází z většinového konsenzu a ten je i v publikaci převážně sledován. Nicméně ne vždy. Příkladem může být poněkud nestandardní přístup k představení pozdějších fází pleistocénu v jihovýchodní Asii. Standardně se i poměrně mladé nálezy řadí k člověku vzpřímenému (*H. erectus*, např. z lokality Ngandong), autor však vymezuje skupinu asijských *H. heidelbergensis*. Toto zařazení má částečné opodstatnění v Číně, pro Indonésii jde ale o menšinový názor.

U kapitol, kde se pojednávají jednotlivé technologické komplexy v návaznosti na skupiny našich předků, sledávám problém v nedostatečném odlišení, které industrie nesou obecný (tudíž rozšířenější) charakter a které jsou specializované lokální varianty předešlých. Jako nejasné to vidím opět ve vztahu k primárnímu použití knihy jako učebního textu. Studenti mohou snadno nabýt dojmu, že např. taubachien má stejný význam jako mousterien, což většina literatury nepodporuje.

Přestože se v publikacích tohoto typu na literaturu přímo neodkazuje, využívá autor možnosti jmenovitě uvést některé práce a badatele. Bohužel tak činí především u kolegů, s nimiž spolupracoval. Jakkoli jde o legitimní postoj, vnáší se tím do textu další zkruslení, protože oboru neznalý čtenář nabyde dojmu větší důležitosti některých myšlenkových škol, i když jiné jsou pro zkoumané problémy třeba mnohem významnější. Opět z pohledu primárních čtenářů to není, podle mého názoru, nejvhodnější.

Poslední kritická připomínka se týká přílišné různorodosti a odlišné kvality obrazových příloh. Studiové fotografie jsou kvalitní, což se ale nedá říci o všech ostatních fotografiích a ilustracích. Přílohy obsahují zmíněné fotografie, momentky z výzkumů a konferencí, barevné a černobílé ilustrace od různých autorů, i počítačové modely. V souhrnném pohledu na knihu jako celek působí obrazový soubor nejednotně, a to navíc v kontrastu s první částí publikace, kde se podařilo jednoty dosáhnout.

Závěrem je třeba zdůraznit, že recenzovaná kniha přináší rozvření velmi stojatých vod a vítaný přídavek do české paleoantropologické literatury. Nejvíce ji ocení studenti bakalářských oborů humanitního zaměření a myslím, že si najde své místo i mezi laickým publikem.

Nakladatelství Academia, Praha 2014, 479 str. Doporučená cena 590 Kč